

Kirkegården som en seng

Af Elof Westergaard

Biskop over Ribe Stift

Mette Fauerskov

Kirkegårdskonsulent i Ribe Stift, Møller & Fauerskov Landskabsarkitekter

I årsberetningen refererer Elof Westergaard til det knap 500 år gamle udsagn fra biskop Peder Palladius om, at man skal sørge for, at kirkegården som *den seng du skal ligge længst i, altid er smukt indhegnet...* og *Det skal være smukt, jævnt, langt græs, som kirkeværgerne slår to eller tre gange om sommeren.*

Udsagnet står også i dag som et forbillede for udviklingen af kirkegårdskulturen, der som al levende kultur til stadighed må tilpasse sig de ydre samfundsmæssige omstændigheder og samtidig bærer mange betydningslag, der synes uberørte af tid. Palladius' sammenligning af kirkegården med en seng (den seng, man sover længst i) er stadig relevant, og de, der arbejder med kirkegårdskultur, kan efter vores opfattelse med fordel have dette billede for øje.

Kirkegårdens hegn

Hvis kirkegården er en seng, er den et sted, hvor man kan forvente ro og ingen hast. Her har vi sat træskoene. Hestene står udenfor. Cyklisten cykler videre. Her er ro. Både den beskyttelse, som kirkegårdens hegn giver, og den visuelle harmoni har betydning for, at vi levende kan finde denne ro og være uforstyrrede tilstede.

Hestene står uden for Husby Kirkegård. Skulptur af Sigrid Lütken.
Foto: Mette Fauerskov.

Det kirkelige anlæg rejser sig markant i forhold til det omgivende landskab, også når træerne er løvklædte, og man kun kan ane kirkebygningen. Knebel Kirkegård, Syddjurs Provsti. Foto: Mette Fauerskov.

Kirkegårdens hegn understøtter tanken om forskellen mellem "det derude" og "det derinde", og hækken, stendiget, muren og træerne markerer dermed kirkegården som et "anderledes rum". Hegningen tydeliggør den helt konkrete, fysiske afgrænsning, og selv om der findes mange forskellige typer af kirkegårdshegning, har den almindeligvis et så utvetydigt udtryk, at der ikke efterlades tvivl om, at det er en kirkegård, der er på den anden side. Og det uanset om man kan se en kirkebygning eller ej. Når kirkegårdens hegn fungerer bedst, udgør det samtidig et tydeligt og rumdannende element, som set indefra danner en tryk ramme omkring os som mennesker.

Et helt klassisk eksempel herpå er de mange højt- og fritliggende kirker, som er omgivet af traditionelle stendiger og en krans af træer. Som på Knebel Kirkegård, hvor kirken, diget og træerne danner en sammenhængende og let genkendelig helhed, der med sin storhed og frodighed danner en fortættet oase i kontrast til det omgivende, mere åbne landskab. Udenfor hersker de store linjer, udsyn og bakker. Indenfor hersker det nære og den menneskelige skala med små gravstedshække, variation og betydningsgivende detaljer.

Den visuelle harmoni

På Egå Kirkegård har landskabsarkitekt Torben Schønherr omkring år 2000 skabt et gravrum, hvor der hersker ultima-

tiv ro. De grundlæggende forudsætninger i form af beskyttelse og visuel harmoni er opfyldt. Rummet er skærmet fra omgivelserne af en høj hæk, rummets proportioner er velafbalancerede, fladen er dækket af græs og vedbend i en præcis og enkel komposition, og egetræer danner loftet og filterer lyset. Et sted, der alene ved sin disponering og sit materialevalg lægger op til, at farten sænkes eller går helt i nul.

Døden som en søvn

Hvis kirkegården er en seng, en stor og rummelig seng, må man undgå grus på kirkegården. Ingen bryder sig vel om at have grus i sin seng eller at sove under en dyne af grus. Kirkegårdsanlægget og gravstedet bør derfor være som en grøn dyne af græs, hæk og planter.

Anlægget i Egå kan opfattes som én stor dyne med grafisk mønstret luksusbetræk i grønne nuancer. Man kan også se hvert felt af vedbend som en kvadratisk dyne, som man ganske vist deler med andre, men dynen er rigelig stor, og den er tyk, blød og lun. En indbydende og tryk seng.

Gravrum på Egå Kirkegård, Aarhus Nordre Provsti. Foto: Mette Fauerskov.

Hyllested Ny Kirkegård, Syddjurs Provsti. Den hvide mur signalerer tydeligt, at her er en kirkegård. Foto: Mette Fauerskov.

Trygge senge kender vi også fra gravsteder fra 1900-tallets første halvdel, hvor tidens haveideal, der foreskrev buksbomkransede bede foran gravstenen, nogle gange og måske utilsigtet får gravpladserne til at ligne små senge, hvor gravmindet danner hovedgærde, buksbomhække danner sengerammen, og en beplantning af roser og løgvækster udgør dynen.

Det er i dag sjældent at se individuelle gravsteder, der er helt grønne og uden grus. Det er nok en del af nutidens kultur, men hænger også sammen med, at gravstedsejere ofte ønsker et gravsted, der nok er personligt, men som ikke afviger fra kirkegårdens andre gravsteder. Hvis muligheden var tydelig, er det helt sikkert, at mange ville foretrække et dynamisk og frodigt anlæg med årstidsvariation frem for et goldt og stenet gravsted.

På Løgumkloster Kirkegård er stort set alle gravsteder plantedækkede, siden det i midten af 1980'erne blev indført i kirkegårdens vedtægter, at der ikke må anvendes grus på gravstederne. De enkelte gravsteder med deres store variation af planter udgør et stort tilskud til kirkegårdens dynamiske og frodige helhed først og fremmest til glæde for de besøgende, men også betydningsfuldt for fugle- og insektlivet. Grus anvendes nu kun på hovedstierne, mens de smalle stier mellem gravrækkerne er jorddækkede, hvilket yderligere bidrager til det haveprægede udtryk.

Bevaringsværdigt gravsted hvor de enkelte gravpladser fremstår som senge. Mørke Kirkegård, Århus Stift.
Foto: Mette Fauerskov.

Der er uendelige variationsmuligheder i valg og sammenstilling af planter. Udbredelse og afprøvning af egnede planter og plantesammensætninger til den enkelte lokalitet er en spændende, gartnerfaglig opgave for graverne, der også er nøglepersoner ved rådgivning om gravstedernes indretning. Tiden er inde til at prøve at få gruset væk fra gravstederne. Eksempler på grønne gravsteder bør være synlige som en del af formidlingsopgaven på enhver kirkegård.

Et romantisk, grønt gravsted med roser og stauder. Mygind Kirkegård, Syd-djurs Provsti. Foto: Mette Fauerskov.

Et stringent formet gravsted med tæt bunddække af vintergrøn. Askov Kirkegård, Malt Provsti.
Foto: Anne Marie Møller.

På Løgumkloster Kirkegård anvendes ikke grus på gravstederne. Gravstederne bidrager med megen frodighed og variation. Foto: Christian Hansen.

Gravsted med gulddjorbær og kant af lavendler. Gråbrødre Kirkegård, Roskilde Domprovsti.
Foto: Roskilde Kirkegårde.

Smukt, langt græs

Peder Palladius talte for, at kirkegårdene på den tid skulle være dækket af et græs uden unødige vækster som hyld og nælder. Mange kirkegårde har således helt frem i 1800-tallet fremtrådt med et tæppe af græs. Et græstæppe, som både på datidens kirkegårde og på mange kirkegårdsudvidelser fra 1940'erne og frem til i dag, som f.eks. på Egå Kirkegård, danner bunden i de grønne kirkegårdsanlæg.

På landsbykirkegårde, hvor der i dag er arealer, der ikke længere er behov for til gravsteder, eller hvor der er behov for nye gravstedstyper, er det en oplagt mulighed at vende blikket mod fortidens græsklædte kirkegårde og lade dem danne forbillede og inspiration til drift og indretning. Det giver sammenhæng mellem fortid og fremtid.

Eksempelvis er en ny gravstedstype i form af korte, individuelle gravsteder indpasset i området nord for kirken på Lyngby Kirkegård. Her sammenbinder tæppet af græs hele anlægget samtidig med, at der med hækkene er korrespondance mellem den nye gravstedstype og de traditionelle gravsteder på resten af kirkegården. På Gammel Sogn Kirkegård, hvor der ikke længere er gravsteder syd for kirken, er hele området omlagt til græs, hvor klippede stier danner ramme om felter med højt græs. Det høje græs giver en variation på fladen og skaber samtidig sammenhæng og formidler overgangen til engarealerne på den anden side af syddiget.

I Sneum er hele den nordøstlige fjerdedel af kirkegården taget ud af brug i takt med, at Tømmerby-området er blevet skilt fra sognet, hvilket er sket af to omgange, dels i 1911 og dels i 1970. Gradvist er der i stedet etableret græs, og i kirkegårdens vedtægter blev det i 1995 bestemt, at *"Tømmerbystykket henligger i naturgræs med blomstereng og slås som sådan kun én gang midt på sommeren med le af graveren"*. Området fremtræder i dag helt som beskrevet som en blomstereng med en naturlig vegetation af blomstrende urter i græsset, der med sit skiftende udtryk yder et væsentligt bidrag til oplevelsen af kirkegården, samtidig med at det er et bevaringsværdigt, historisk træk.

Korte gravsteder i en græsflade nord for kirken. Lyngby Kirkegård, Århus Vestre Provsti. Foto: Anne Marie Møller.

Den nordøstlige del af kirkegården er ikke i brug. Græsset klippes én gang om året. Sneum Kirkegård, Skads Provsti. Foto: Mette Fauerskov.

Et felt med højt græs omgivet af klippede græsstier på Gammel Sogn Kirkegård, Ringkøbing Provsti. Foto: Mette Fauerskov.

